

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-80>

УДК 330.142:311.172

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ ТА В УКРАЇНІ: ДОВГОСТРОКОВІ ТРЕНДИ ТА ВПЛИВ COVID-19

HUMAN CAPITAL IN THE GLOBAL WORLD AND IN UKRAINE: LONG-TERM TRENDS AND THE IMPACT OF COVID-19

Шумська Світлана Степанівна

доктор економічних наук, доцент,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3106-1928>

Shumska Svitlana

State Organization "Institute for Economics and Forecasting,
National Academy of Sciences of Ukraine"

На основі аналізу оцінок сукупного багатства глобального світу на довгостроковому проміжку 1995–2018 рр. виокремлено важливі тренди зростання його рівня, а також окремих складових та багатства на душу населення. Підкреслено важливість збільшення у структурі багатства частки людського капіталу, як ключової детермінанти економічного розвитку. Порівняльний аналіз структури багатства України із середніми значеннями по окремим країнам та групам привертає увагу до тренду щодо збереження невисокої частки людського капіталу у національному багатстві, що обмежує потенціал зростання. Побудовані регресійні моделі підтвердили гіпотези щодо наявності позитивного впливу людського капіталу на формування багатства й економічну динаміку України. Наведено негативні ефекти впливу COVID-19 на зменшення людського капіталу в глобальному світі та погіршення добробуту населення України.

Ключові слова: багатство, людський капітал, добробут, COVID-19, регресійна модель, економічне зростання.

The purpose of the article is to highlight the main long-term trends in assessing the level of human capital in the global world and in Ukraine, as well as identifying the negative impact of the COVID-19 pandemic on them. The relevance of the study is due to the need to determine the loss of human capital, the role of which, as a growth factor, at the present stage of socio-economic development for countries with different incomes and the world economy is decisive. To implement the tasks set, the following methods were used: analysis of statistical information, expert assessments, results of sociological surveys; regression analysis and construction of econometric models. Based on the analysis of estimates of the level of total wealth of the global world over the long-term period 1995–2018, important trends in the growth of its value, as well as individual components and per capita wealth, are identified. The importance of increasing the share of human capital in the structure of wealth as a key determinant of economic development is emphasized. A comparative analysis of the wealth structure of Ukraine with average values for individual groups and countries draws attention to the saving trend – a low share of human capital in national wealth, which limits the country's growth potential. The constructed regression models confirmed the hypotheses about the presence of a positive impact of human capital on the formation of wealth and the economic dynamics of Ukraine. The negative effects of the impact of COVID-19 on the reduction of human capital in the global world and the deterioration of the welfare of the population in Ukraine are presented. It is emphasized that the scale of spread and the negative consequences of COVID-19 were different in the world in terms of strength and time, since the perception of the global threat, the effectiveness of measures, and the financial capabilities of countries were different. The regression analysis of the dynamics of the gross national product per capita and the Gini index confirmed the existence of a close statistical relationship between these indicators, and therefore a further increase in inequality, including due to the negative effects of COVID-19 and military aggression of the Russian Federation, may continue to negatively put pressure on the well-being of the population, reducing the potential for socio-economic development of Ukraine. An analysis of the risks of COVID-19 and the behavior of the trend of changes in human capital determines the internal opportunities for growth and post-war renewal of Ukraine.

Keywords: wealth, human capital, welfare, COVID-19, regression model, economic growth.

Постановка проблеми. Значення людського капіталу в економічній теорії та на практиці визначається тим, що він розглядається як фактор виробництва і процес його нагромадження є важливим для соціально-економічного розвитку країни. З часу першого використання в економічній науці терміну «людський капітал» у роботі Джейкоба Мінцера [1] та подальшого розкриття теоретичних основ і змісту «інвестицій у людський капітал» Гері Бекером та Теодором Шульцем [2–3], його переважно трактують як оцінку втіленої в індивідуумі здатності приносити дохід, суму здібностей, знань, кваліфікації й навичок окремого робітника. Однак з появою теорій ендogenous зростання дуже важливим у сучасному трактуванні і оцінках людського капіталу стало виокремлення особливостей, що відрізняють його від фізичного капіталу. Прийшло також розуміння, що злам стратегії економічного зростання країни, орієнтованої на розвиток людського капіталу, внаслідок реалізації різних глобальних загроз, призводить до втрати темпів, відходу від траєкторії стійкого зростання. Саме тому сьогодні проблематика економічного зростання тримає на порядку денному питання динаміки змін людського капіталу, оцінки впливу негативних чинників, таких як COVID-19, оскільки вони стосуються інтересів кожного жителя Землі, різних країн, України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активний розвиток нових теорій економічного зростання у світі дав поштовх до появи наукових розробок і в Україні, зокрема досліджень з обґрунтуванням необхідності переходу національної економіки до переважно ендogenous орієнтованої економічної моделі розвитку як процесу формування системи мотивів і стимулів, які забезпечують випереджаюче відтворення інноваційних переваг національної економіки, а також активізації внутрішніх факторів та зменшення негативного впливу зовнішніх чинників у соціально-економічному розвитку країни [4]. У практичній площині це проявилось у обговоренні науковцями та практиками питань ефективності факторів економічного зростання, загроз нагромаджених дисбалансів, проблем капіталізації країни [5–7]. У сфері пошуку шляхів прискорення темпів економічного розвитку та реалізації внутрішнього потенціалу України активно ведуться дискусії щодо необхідності всебічного розкриття та посилення в ньому ролі людського капіталу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Реалізація загроз

пов'язаних з глобальним поширенням COVID-19 актуалізувала необхідність оцінки як сукупного багатства так і важливої його складової людського капіталу, нагромадження якого є фактором економічного зростання світової та національної економік. Для України оцінки багатства, людського капіталу, ефектів впливу пандемії на їх формування мають надзвичайно важливе значення, оскільки вони окреслюють наявний потенціал розвитку та темпи повоєнного відновлення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виокремлення основних довгострокових трендів щодо оцінки рівня людського капіталу у вимірі глобального світу та в Україні, виявлення негативного впливу пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Аналіз динаміки сукупного багатства світу на часовому проміжку 1995–2018 рр. оціненого експертами Світового банку (СБ) на основі часових рядів в результаті опитувань домогосподарств по 146 країнах [8-9] дає підстави виділити ряд важливих трендів. По-перше, рівень сукупного багатства (національного багатства, НБ) глобального світу зріс за виділений період майже удвічі (+91%) із 603490087 до 1 152 004 811 у постійних 2018 року млн дол США. По-друге, на фоні зростання усіх складових багатства, зокрема, виробленого (фізичного) капіталу на +83,3% (із 195 982 210 до 359 266 945), природного на +68% (із 38 409 340 до 64 541 945), чистих фінансових активів на +61,1% (із -2 472 989 до -3 983 158), людський капітал збільшився серед них найбільше, а саме на +97% із 371 571 526 до 732 179 078 (постійних 2018 року млн дол США). Ці два важливих довгострокових тренди призвели до зміни структури глобального багатства: частка виробленого капіталу (*Produced capital*) зменшилась із 32,5% до 31,2%; природного (*Natural capital*) із 6,4% до 5,5% й за майже незмінної частки (з -0,4 до -0,3%) чистих фінансових активів (*Net foreign assets*), частка людського капіталу (*Human capital*) зросла із 61,6% до 63,6%. Ці тренди дають підстави для висновку, що ключовою детермінантою економічного розвитку глобального світу є людський капітал.

Дуже важливим довгостроковим трендом, який також варто виділити, є зростання багатства на душу населення: за період 1995–2018 рр. при збільшенні населення світу з 5,4 до 7,2 мільярдів обсяг багатства на одну особу зріс (+44,1%) із 111 174 до 160 167 постійних 2018 року доларів США [9].

На фоні стійких позитивних тенденцій збільшення рівнів глобального сукупного та багатства на душу населення динаміка змін вказаних показників в Україні не демонструє стабільних темпів зростання (рис. 1). Результатом негативного впливу на розвиток України трьох економічних криз та трансформаційного шоку 2014 р. стало скорочення у 2018 р. відносно 1995 р. національного багатства на 15% і зменшення багатства на душу населення на 1,44%. Слід відмітити, що на виділеному часовому проміжку був період 1999–2012 рр., де відбулось зростання НБ з мінімального значення 2419514 до максимального 2900875 млн.дол США, однак цей позитивний тренд змінив напрям і станом на кінець 2018 р. рівень багатства України зменшився не досягнувши значення 1995 року [9].

Серед негативних ефектів змін обсягів багатства України у 2018 р. відносно 1995 р. варто виділити – зменшення вартості виробленого капіталу на 23% та природного на 28%. Що стосується оцінок природного капіталу, то скорочення відбулось як відновлюваних природних ресурсів на -29%, так і невідновлюваних на -27%. Ці негативні тренди свідчать про поступове зменшення матеріальної бази економічного розвитку країни.

Динаміка рівня людського капіталу України хоча й не демонструвала стійкого позитивного тренду на всьому досліджуваному часовому проміжку 1995–2018 рр., однак у цілому за період відбулось його відносне збільшення на 22% із 611 190 (у 1995 р.) до 746 477

(у 2018 р.) постійних 2018 року млн дол США. Серед слабких позицій України такого зростання людського капіталу – невисока та нестабільна його частка у сукупному багатстві: після збільшення частки від мінімального значення 19,5% у 1996 р. до максимального 33,8% у 2013 р. сформувався тренд на зниження до 30,3% у 2018 р. (див рис. 1).

Порівняльний аналіз структури сукупного капіталу України із середніми значеннями по окремим групам та країнам вказує на це слабе місце НБ вітчизняної економіки (табл. 1–2). За розрахунками експертів Світового банку станом на 2018 р. частка людського капіталу України складала 30%, що є менше, ніж 62% у групі країн з доходом нижче середнього; менше, ніж 37% по групі країн Європи та Центральної Азії з низьким та середнім доходами; менше, ніж 56% по країнам Європи та Центральної Азії (табл. 1). У контексті активізації євроінтеграційних процесів порівняння структури з окремими країнами Європи також є не на користь України, наприклад, частка людського капіталу в Чеській республіці – 53%, в Польщі – 72%, Франції – 60% (табл. 2).

Модельна оцінка впливу людського капіталу на економічну динаміку та багатство в Україні. З метою перевірки гіпотез щодо наявності позитивного впливу людського капіталу на формування багатства й економічну динаміку України побудовано та оцінено багатофакторну регресійну модель (1) та ряд однофакторних моделей (2)-(4). Проведений аналіз статистичних характеристик

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

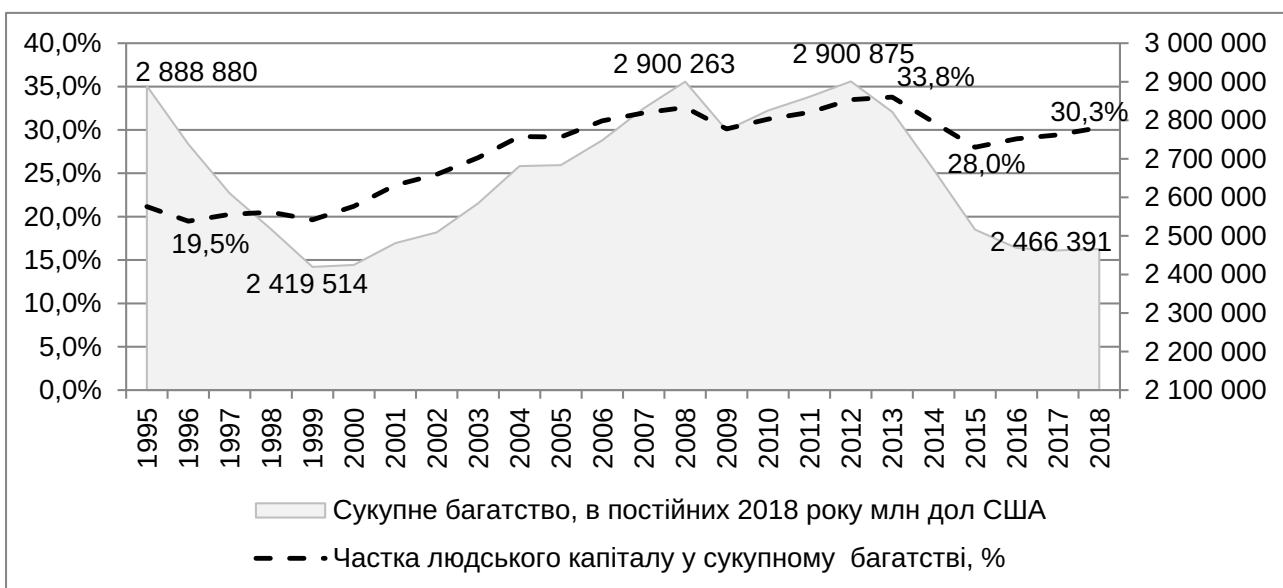

Рис. 1. Динаміка багатства України та частки в ньому людського капіталу

Джерело: складено за даними Світового банку [9]

Таблиця 1

Багатство України та середнє значення сукупного багатства по окремих групам країн у 2018 р.

	Україна	Група країн з доходом нижче середнього	Європа та Центральна Азія (низький та середній дохід)	Європа та Центральна Азія
Сукупне багатство, в постійних 2018 року млн дол США	2466391	77514406	38867899	282007850
	Структура			
Вироблений капітал	59%	27%	46%	40%
Людський капітал	30%	62%	37%	56%
Природний капітал	12%	13%	18%	4%
Чисті фінансові активи	-1%	-3%	-1%	0%
Багатство на душу населення (в пост. 2018 року дол США)	55 272	27 108	103 772	322 739

Джерело: складено за даними Світового банку [9]

Таблиця 2

Сукупне багатство України та окремих європейських країн у 2018 р.

	Україна	Чеська Республіка	Польща	Франція
Сукупне багатство, в постійних 2018 року млн дол США	2 466 391	2 932 761	5 286 380	37 899 945
	Структура			
Вироблений капітал	59%	47%	29%	40%
Людський капітал	30%	53%	72%	60%
Природний капітал	12%	2%	5%	1%
Чисті фінансові активи	-1%	-2%	-6%	-1%
Багатство на душу населення (в пост. 2018 року дол США)	55272,4	275896,6	139207,8	565958,8

Джерело: складено за даними Світового банку [9]

регресійних рівнянь, наведених у табл. 3, та перевірка їх якості з використанням формальних тестів свідчать про адекватність моделей (1)-(4).

Специфікація моделей (1)-(4): **WEALTH** – сукупне багатство України (в постійних 2018 року млн дол США); **PK** – вироблений капітал (в постійних 2018 року млн дол США); **NK** – природний капітал (в постійних 2018 року млн дол США); **HK** – людський капітал (в постійних 2018 року млн дол США); **HK_i** – темп змін людського капіталу до попереднього року (%); **Y** – темп змін реального ВВП до попереднього року (%); **Wealth_PC** –

багатство на душу населення (в постійних 2018 року дол США).

Як і очікувалось, результати моделювання підтвердили, що на процес формування сукупного багатства країни мають позитивний вплив усі три види капіталів (вплив фактору «чистих фінансових активів» не виділено для уникнення мультиколінеарності, а його ефекти відображено через включення константи, що показує вплив всіх інших чинників невиключених у модель). Найбільший вплив на рівень багатства України на часовому проміжку 1995–2018 рр., як показує модель (1), мала динаміка виробленого (фізичного)

Таблиця 3

Модельні оцінки впливу людського, виробленого та природного капіталів на рівень багатства й економічну динаміку в Україні

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Залежна змінна (Dependent Variable)	WEALTH		Wealth_PC	Y
Незалежні змінні (Variable)	Коефіцієнти (Coefficient)*			
PK	1.042197			
NK	0.997198			
HK	0.973504	0.745914	0.027769	
HK _i				0.772322
Constanta	-91092.81	2109928.	35949.36	0.378133**
R-squared	0.997775	0.487220	0.923273	0.865902
Prob.(F-statistic)	0.000000	0.000149	0.000000	0.000000
Період оцінювання (Sample)	1995-2018			1996-2018

*Статистично значущі за 1% рівня (згідно з *Prob. t-Statistic* для кожного фактора)

**Статистично значущі за 10% рівня (згідно з *Prob. t-Statistic* для фактора)

Джерело: розрахунки автора з використанням статистичного пакету EViews 9.0 на основі статистичної інформації з бази даних Світового банку [9]

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

капіталу: при збільшенні його вартості на 1 млн дол. США, за всіх рівних умов, величина сукупного багатства в середньому зростала на 1,042 млн дол. США; а при збільшенні природного та людського капіталів – на 0,997 та 0,974 млн дол. США, відповідно. У моделі (2), де досліджено окремо вплив людського капіталу на багатство України, оцінка даного фактору є дещо меншою – при збільшенні його вартості на 1 млн дол. США, за всіх рівних умов, величина сукупного багатства в середньому на виділеному часовому проміжку зростала на 0,746 млн дол. США (а додатній коефіцієнт при константі відображає сумарний ефект позитивного та негативного впливу всіх інших факторів не взятих до уваги у моделі). Згідно з результатами моделі (3) кількісна оцінка впливу людського капіталу, як фактору зміни багатства на душу населення, є також позитивною і свідчить, що за інших рівних умов, при зростанні вартості всього людського капіталу України на 1 млн дол США рівень багатства на душу збільшувався в середньому на 0,028 (у вимірі постійних 2018 року дол США).

Заслужують на увагу результати моделі (4), в якій підтверджено гіпотезу щодо позитивного впливу темпів зростання людського капіталу на економічну динаміку в Україні, зокрема, отримані модельні оцінки показують, що збільшення людського капіталу країни на 1%, в середньому за інших рівних умов на

часовому проміжку 1995–2018 рр., призводило до зростання реального ВВП на 0,77% (табл. 3).

Вплив COVID-19 на багатство та людський капітал в глобальному світі. Дослідження експертів Світового банку (СБ) щодо ефектів COVID-19 свідчать, що хоча й пандемія мала швидкий та руйнівний вплив на людей і країни, однак масштаби її наслідків у середньостроковій та довгостроковій перспективі все ще повністю невідомі, оскільки оцінки ускладнені через її багатовимірний вплив [8]. Наприклад, фахівці зазначають, що шкідливі наслідки COVID-19 включають, але не обмежуються, втратами темпів зростання заробітної плати внаслідок глобальної економічної рецесії, втратами продуктивності, кількістю постраждалих людей і розривами (перервами) в освіті наступного покоління працівників (особливо в країнах з низьким і середнім рівнем доходу) [8].

Для того щоб визначити вплив пандемії на динаміку людського капіталу експерти Світового банку оцінили темпи зростання трудових доходів до COVID-19 й порівняли з оцінками, зробленими в жовтні 2020 року, коли пандемія була в розпалі. Розрахунки СБ базуються на тезі, що економічна рецесія, яка пов'язана з COVID-19, призводить до значного скорочення кількості робочих місць, і потрібен деякий час, щоб зайнятість відновилася.

Таким чином, в розрахунках передбачалось, що рецесія COVID-19 вплине на заробітну плату протягом перших трьох років пандемії, після чого річні темпи зростання заробітної плати повернуться до рівня до COVID-19. Оскільки людський капітал розраховується на основі підходу оцінки доходу за все життя, то падіння темпів зростання заробітної плати під час пандемії COVID-19 суттєво вплинуло на людський капітал (через дисконтований заробіток за весь період до базового року) [8].

За розрахунками СБ найбільша зміна (різниця між річними темпами заробітної плати до та після COVID-19 у відсоткових пунктах) складала: -0,90 у 38 країнах Африки на південь від Сахари та -0,40 у 6 країнах Південної Азії (усі країни Південної Азії та Африки на південь від Сахари мають низький або середній рівень доходу). У 17 країнах Європи та Центральної Азії (крім країн з високим доходом) падіння заробітної плати становило -0,20% [8].

В дослідженні СБ зазначається, що оскільки траєкторія змін заробітної плати впливає суттєво лише протягом перших трьох років пандемії, то оцінки її змін в довгострокових темпах зростання середньої заробітної плати є меншими, коливаючись від 0,13 процентного пункту в країнах з високим рівнем доходу до 0,9 процентного пункту в Африці на південь від Сахари [8]. У країнах Східної Азії та Тихоокеанського регіону з середнім доходом, де домінує Китай, практично немає змін у довгострокових темпах зростання середньої заробітної плати.

Таким чином, розглядаючи зміни людського капіталу в групах за рівнем доходу, аналіз результатів експертів СБ показують, що країни з низьким доходом (переважно країни Африки на південь від Сахари) і країни з доходом нижче середнього (переважно країни Південної Азії) найбільше постраждали від зниження заробітної плати, а країни з доходом вище середнього постраждали найменше.

На глобальному рівні, за оцінками СБ, за 2018 р. людський капітал скоротився приблизно на 1,9 відсотка через COVID-19, що відповідає 14 трильйонам доларів США (у доларах США 2018 року), а людський капітал на душу населення скоротився в середньому на 1959 доларів США. У країнах із рівнем доходу нижче середнього (в цю групу відноситься Україна) вартісна оцінка ЛК на душу зменшилась на 5,6 % (999 доларів США) [9]. (рис. 2).

Слід підкреслити, що ефекти від COVID-19 були різними у світі по силі й у часі, оскільки сприйняття глобальної загрози, ефективність заходів, фінансові можливості у країн були різними. У Таблиці 4 наведено дані щодо поширення пандемії та результатів боротьби з нею у окремих країнах світу станом на 14 листопада 2022 р., зокрема у першій п'ятірці за найбільшою кількістю випадків у світі – США, Індія, Франція, Німеччина та Бразилія [10]. Якщо подивитись на частку смертельних випадків у загальній кількості випадків захворювання COVID-19 по 30-ти виділеним країнам, то серед них найгірші результати мають: Мексика (4,6%), Індонезія (2,6%), Колумбія (2,2%). Найкраще справлялись з

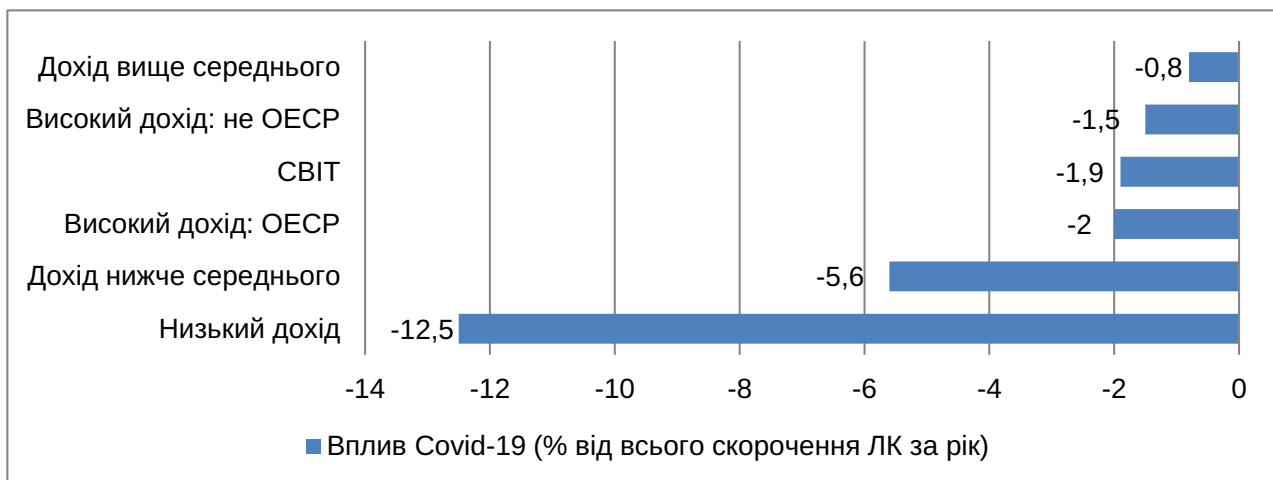

Рис. 2. Вплив COVID-19 на скорочення людського капіталу на душу населення у 2018 році по групах країн за рівнем доходу

Джерело: розрахунки співробітників Світового банку, [8–9]

Таблиця 4

Випадки пандемії коронавірусу COVID-19 у різних країнах світу

	Країна	Всього випадків	Кількість смертей	Відновлення	Тести	Населення
	Світ	643 615 416	6 628 060	622 761 189		
1	США	100 251 354	1 102 915	97 815 865	1 137 717 204	334 805 269
2	Індія	44 670 787	530 591	44 132 915	904 266 334	1 406 631 776
3	Франція	37 378 174	158 338	36 684 572	271 490 188	65 584 518
4	Німеччина	36 247 081	156 812	35 501 100	122 332 384	83 883 596
5	Бразилія	35 066 199	689 064	34 167 667	63 776 166	215 353 593
11	Туречина	16 976 729	101 327	16 875 402	162 743 369	85 561 976
16	Нідерланди	8 534 144	22 892	8 476 603	25 984 435	17 211 447
19	Мексика	7 118 933	330 444	6 390 444	18 675 146	131 562 772
20	Індонезія	6 620 317	159 473	6 398 648	111 931 755	279 134 505
22	Колумбія	6 312 657	141 881	6 139 728	36 831 583	51 512 762
25	Україна	5 329 536	110 403	5 199 891	32 603 805	43 192 122
30	Ізраїль	4 707 644	11 818	4 686 388	41 373 364	9 326 000

Джерело: [10]

поширенням пандемії у країнах, де високе співвідношення випадків відновлення у загальній кількості захворювання при відповідно, відносно низькій смертності, це: Ізраїль – 99,5% та 0,3%; Нідерланди – 99,3% та 0,3%; Туреччина – 99,4% та 0,6%.

Україна знаходиться на 25 місці за масштабом поширення COVID-19 із 5329536 випадками захворювання та 110403 смертельними випадками. Варто зазначити, що швидкість охоплення хворобою була різною і відбувалась хвилями: від першого випадку 4 березня 2020 р. (за місяць їх кількість зросла до 645) максимальне значення за увесь період 2020–2022 рр. у 43778 нових хворих за день було відмічене 4 лютого 2022 р. (під час четвертої хвилі). На сучасному етапі спаду п'ятої хвилі за даними на 15 листопада 2022 р. кількість нових інфікованих осіб знизилось до 1047 осіб в день; «активних» випадків хвороби налічувалось 21582 (станом на 21 листопада 2022 р.) [10].

Вплив COVID-19 на добробут українців.

Пандемія COVID-19 вплинула на економічну динаміку в країні, уповільнивши ділову активність, що призвело до скорочення кількості робочих місць та зарплати в Україні. Гострий період розгортання пандемії супроводжувався спадною динамікою темпів зростання заробітної плати: номінальної із 24,8% (у 2018 р.) до 10,4% (у 2020 р.), реальної:

із 12,5% (у 2018 р.) до 7,4% (у 2020 р.); в той час як сума заборгованості з виплати заробітної плати збільшилась до 4 010,5 млн,грн (станом на 1 грудня 2020 р.) порівняно із 2 819,4 млн,грн (станом на 1 грудня 2018 р.).

Реалізація глобального ризику – **поширення вірусу Covid-19 в Україні** – призвела до зменшення реальної ресурсної бази формування добробуту населення. Так, хоча й зростання сукупних доходів в номінальному вимірі й демонструвало висхідну тенденцію, однак реальні доходи почали зменшуватись. Після зростаючого тренду реального наявного доходу населення в Україні і стабілізації його змін у 2017–2018 рр. на позначці 10,9% за рік, внаслідок негативного впливу пандемії Covid-19 темпи у 2020–2021 рр. уповільнились до 4,5–4,3% [11].

Слід зазначити, що пандемія по різному вплинула на різні верстви населення, збільшивши розшарування за показниками середньодушових показників витрат і ресурсів, що знайшло відображення у зростанні показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту. Наприклад, квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах, разів) у 2021-му порівняно із допандемічним 2018-тим роком збільшився із 3,3 до 3,5 [12].

Нерівність у доходах та нерівномірність розподілу багатства є серйозною глобальною

проблемою сучасності, оскільки призводить до зниження добробуту країни і у подальшому призводить до уповільнення темпів розвитку. Індекс Джині для України (як міра нерівності доходів домогосподарств) мав висхідну динаміку до пандемії і становив – 26,0 у 2017 р., 26,1 у 2018 р. та у 2019 р. зріс до 26,6.

Регресійний аналіз динаміки Валового національного продукту на душу населення та індексу Джині на довгостроковому часовому проміжку 2002–2020 рр. вказує на наявність тісного статистичного взаємозв'язку між цими показниками ($R^2 = 0,699$), а це означає, що при збільшенні нерівності в Україні (за інших рівних умов) рівень добробуту українців в середньому за рік знижувався на 427 дол США (рис. 3). Подальше посилення нерівності може й надалі негативно тиснути на добробут населення, зменшуючи потенціал соціально-економічного розвитку країни.

Ефекти різного впливу COVID-19 на бюджети українських родин підтверджують соціологічні опитування. Наприклад, хоча й за результатами відповідей респондентів на блок запитань міжнародного проєкту дослідження “Євразійський барометр” [13], який проводив “Центр “Соціальний моніторинг”, чітко визначеної закономірності зв'язку між величиною доходу та силою впливу пандемії на сімейний бюджет експертами не виявлено, однак було

підтверджено, що вплив відчули різні групи опитаних (за доходами, соціальним статусом, зайнятістю, місцем проживання) з тією різницею, що зміст і обсяг потреб, який вони звикли задовольняти був істотно відмінним [14].

На запитання стосовно *негативного впливу пандемії на бюджети їхніх сімей* респонденти відповіли [14]: а) ствердно 40,5%, з них відмітили наявність “дуже серйозного” негативного впливу – 8,7%, наявність “серйозного” негативного впливу – 31,8%; б) понад третина (35,6%) також зазначили про негативний вплив пандемії на їхні родинні бюджети, однак оцінили його як “не дуже серйозний”; в) лише кожен п'ятий (22,2%) заперечив наявність негативного впливу на бюджет своєї сім'ї.

Пандемія менше позначилася на бюджетах сільських сімей [14]: серед опитаних у сільській місцевості питома вага осіб, які зазначили “дуже серйозний” або “серйозний” негативний вплив пандемії на сімейні бюджети, становить 36,3%; натомість в обласних центрах цей показник сягає 43,8%, у містах – 41,2%. Негативний вплив на бюджети гостріше відчули жителі Сходу України (44,5% обрали варіант відповіді “дуже серйозний” або “серйозний” негативний вплив), на Півдні країни питома вага таких відповідей є найменшою серед інших регіонів і становила, відповідно 35,1% [14].

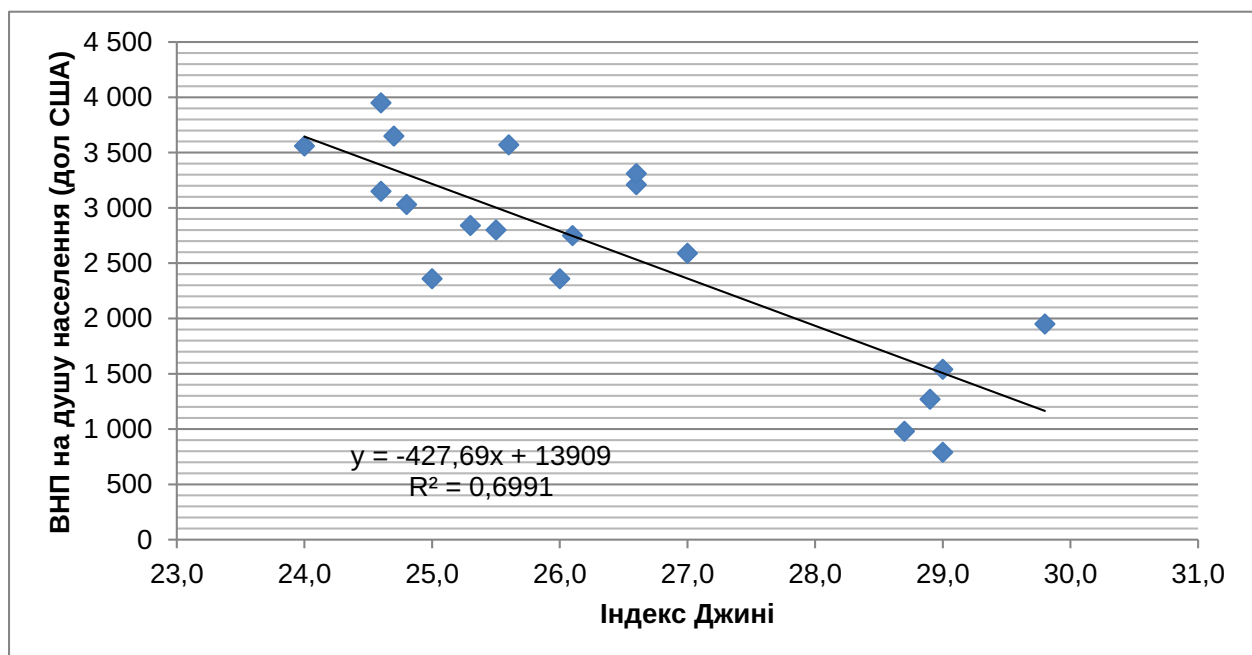

Рис. 3. Взаємозв'язок між показниками Валового національного продукту на душу населення України та Індексом Джині

Джерело: складено на основі даних Світового банку

Широкомасштабна військова агресія росії у 2022 р. стала надзвичайно болючим ударом для України і спровокувала ряд нових викликів та негативні ефекти впливу на траєкторію розвитку та добробут кожного українця. В результаті війни перед різними регіонами України постало багато проблем. Однак у боротьбі з пандемією країна не залишилась без допомоги – інституції ЄС та окремі країни продовжують підтримувати нашу систему охорони здоров'я. Зокрема, серед нещодавніх прикладів – повідомлення Представництва ЄС в Україні, що зі Швеції у рамках європейської системи розподілу вакцин вже доставлено 501120 доз ультразамороженої вакцини Pfizer/BioNTech (яка адаптована до штаму "Омікрон"). Крім того, Польща пла-

нує передати близько 1 млн доз вакцини від коронавірусу, а також 100 тисяч доз вакцини КПК [15].

Висновки. Дослідження структури нагромадженого багатства та динаміки змін людського капіталу, як фактору економічного зростання, окреслює потенціал розвитку України та внутрішні можливості повоєнного відновлення. Оцінка ризиків та масштабів скорочення людського капіталу внаслідок впливу COVID-19 є основою для визначення й обґрунтування необхідного інструментарію економічної та соціальної політик, застосування якого створить «подушку безпеки» щодо збереження добробуту людей у кризові періоди та виведе у перспективі Україну на траєкторію стійкого зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*. 1958. V. 66. P. 281–302.
2. Becker G. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964. P. 8.
3. Schultz T. W. Investment in human capital [Presidential address delivered at the annual meeting of the American Economic Association, Saint Louis, MO, December, 1960]. *The American Economic Review*. 1961. V. 51. № 1. Pp. 1–17.
4. Макроперспективи ендогенізації економічного розвитку України : монографія / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М. І. Скрипниченко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2021. С. 386–442. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf>.
5. Геєць В. М., Скрипниченко М. І., Шумська С. С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі MIP SCOREBOARD та модельні оцінки їх впливу на зростання та стабільність. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Збірник наукових праць. 2020. Том 2. № 33. С. 296–305. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206956>.
6. Шумська С. С. Капіталізація економіки через призму теорій капіталу та моделей ендогенного зростання. *Економічний простір*. Збірник наукових праць / ПДАБА. 2020. № 153. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/153-24>.
7. Шумська С. С. Капіталізація та економічний розвиток: роль синергії та трансформації форм капіталу. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2 (58). С. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.58-19>.
8. World Bank. 2021. The Changing Wealth of Nations 2021: Managing Assets for the Future. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36400>.
9. The Changing Wealth of Nations (CWON) 2021. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/changing-wealth-of-nations/data> (дата звернення: 16.10.2022).
10. Worldometer COVID-19 data. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> (дата звернення: 21.11.2022).
11. Доходи та витрати населення у 2021 році. Державна служба статистики України. Експрес-випуск. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2022).
12. Диференціація життєвого рівня населення. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/duf/arh_duf_u.htm (дата звернення: 07.09.2022).
13. Eurasia Barometer. URL: <http://office.eurasiabarometer.org/>; <http://office.eurasiabarometer.org/new-page-5/national-partner-in-ukraine> (дата звернення: 07.09.2022).
14. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Вплив пандемії COVID-19 на якість життя українців. *Український соціум*. 2021. № 3(78). С. 132–151. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.03.132>.
15. Україна отримала від Швеції понад 501 тисячу ковід-вакцини Pfizer/BioNTech. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/29/7147723/> (дата звернення: 29.09.2022).

REFERENCES:

1. Mincer, J. (1958). Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*, vol. 66, pp. 281–302.
2. Becker, G. (1964). Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, p. 8.
3. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital [Presidential address delivered at the annual meeting of the American Economic Association, Saint Louis, MO, December, 1960]. *The American Economic Review*, vol. 51, 1, pp. 1–17.
4. Skrypnychenko, M. I. (Ed.). (2021). Makroperspektyvy endohenizatsiyi ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny: monohrafiya [Macro-perspectives of endogenization of the economic development of Ukraine: monograph]; NAN Ukrayiny, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrayiny». State Organization "Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine", K., pp. 386–442. Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf>.
5. Heyets', V. M., Skrypnychenko, M. I., & Shums'ka, S. S. (2020). Makroekonomichni dysbalansy v Ukrayini: monitorynh na osnovi MIP SCOREBOARD ta model'ni otsinky yikh vplyvu na zrostannya ta stabil'nist'. [Heyets V.M., Skrypnychenko M.I., Shumska S.S. Macroeconomic imbalances in Ukraine: monitoring based on the MIP SCOREBOARD and model assessments of their impact on growth and stability]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky*. Zbirnyk naukovykh prats' – *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Collection of scientific works, vol. 2, 33, pp. 296–305. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206956>.
6. Shumska, S. S. (2020). Kapitalizatsiya ekonomiky cherez pryzmu teoriy kapitalu ta modeley endohennoho zrostannya. [Shumska S.S. Capitalization of the economy through the lens of theories of capital and models of endogenous growth]. *Ekonomichnyy prostir*. Zbirnyk naukovykh prats' / PDABA – *Economic Scope*. Collection of scientific works / PDABA, 153, pp. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/153-24>.
7. Shumska, S. S. (2020). Kapitalizatsiya ta ekonomichnyy rozvytok: rol' synerhiyi ta transformatsiyi form kapitalu [Capitalization and economic development: the role of synergy and transformation of forms of capital]. *Biznes-navihator – Business navigator*, vol. 2 (58), pp. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.58-19>.
8. World Bank. (2021). The Changing Wealth of Nations 2021: Managing Assets for the Future. Washington, DC: World Bank. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36400>.
9. The Changing Wealth of Nations (CWON) 2021. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/changing-wealth-of-nations/data> (accessed October 16, 2022).
10. Worldometer COVID-19 data. Available at: <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries> (accessed November 21, 2022).
11. Dokhody ta vytraty naselennya u 2021 rotsi. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Ekspres-vypusk. [Incomes and expenses of the population in 2021. State Statistics Service of Ukraine. Express issue]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed September 7, 2022).
12. Dyferentsiatsiya zhytlyevoho rivnya naselennya. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. [Differentiation of the standard of living of the population. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/duf/arh_duf_u.htm (accessed September 7, 2022).
13. Eurasia Barometer. Available at: <http://office.eurasiabarometer.org/>; <http://office.eurasiabarometer.org/new-page-5/national-partner-in-ukraine> (accessed September 7, 2022).
14. Balakiryeva, O. M., Dmytruk, D. A. (2021) Vplyv pandemiyi COVID-19 na yakist' zhytlyya ukrayintsiv [Balakireva O.M., Dmytruk D.A. Impact of the COVID-19 pandemic on the quality of life of Ukrainians]. *Ukrayins'kyi sot-sium*. – *Ukrainian society*. 3(78), pp. 132–151. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.03.132>.
15. Ukrayina otrymala vid Shvetsiyi ponad 501 tysyachu kovid-vaktsyny Pfizer/BioNTech [Ukraine received more than 501,000 Pfizer/BioNTech covid vaccines from Sweden]. *Yevropeys'ka pravda – European pravda*. Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/29/7147723/> (accessed September 29, 2022).